

Fiduciāro aktīvu pārvaldes līgums jaunajā Ungārijas Civilkodeksā

Jānis Grasis

*Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte,
Tiesību zinātņu katedra, Latvija*

Janis.Grasis@rsu.lv

Kopsavilkums

Autors rakstā aplūko jaunu līguma veidu, kas tika iekļauts nesen pieņemtajā Ungārijas Civilkodeksā, – fiduciāro aktīvu pārvaldes līgumu. Sekojot Čehijas Republikas piemēram, Ungārija ir otrā valsts Austrumeiropā, kas ir pārņēmusi trasta instrumentu savās materiālajās tiesībās. Rakstā tiek apskatīta fiduciāro aktīvu pārvaldes līguma būtība, fiduciāro aktīvu pārvaldīšana un izbeigšana.

Atslēgvārdi: Ungārijas Civilkodekss, trusts, fiduciārais īpašums, fiduciāro aktīvu pārvaldnieks.

No brīža, kad šī raksta autors aizstāvēja savu disertāciju par trustiem, jau ir pagājuši astoņi gadi. Kopš tā laika daudz kas ir mainījies finanšu un trastu pasaulē. Toreiz privātās komercbankas un zvērināti advokāti bija ļoti ieinteresēti trasta likuma ieviešanā Latvijā, taču finanšu krīze 2008. un 2009. gadā ieviesa savas korekcijas. Privātajām komercbankām nācās lielu uzmanību veltīt finanšu krīzes problēmām, un trasta lietas tika atliktas. Bet pa šiem gadiem divas Austrumeiropas valstis – Čehija un Ungārija ir ieviesušas trasta instrumentu savā tiesību sistēmā. Jāpiebilst, ka tās abas ir OECD* dalībvalstis, kas nozīmē, ka OECD principā nav pret trasta instrumentu kā tādu. Par Čehijas jauno likumu šo rindu autors jau ir publicējis rakstu [4]. Šajā *Socrates* numurā tiks aplūkots Ungārijas jaunais regulējums.

* OECD – *Organization for Economical Cooperation and Development* (Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija). Latvijas Republika pievienojās šai organizācijai 2016. gada 1. jūlijā.

Jaunais Ungārijas Civillkodekss (2013. gada likums Nr. V; turpmāk tekstā – Civilkodekss) stājās spēkā 2014. gada 15. martā [1]. Civilkodeksa XLII nodaļa nosaka Fiduciāro aktīvu pārvaldes līguma (*Bizalmi vagyonkezelési szerződés* – ungāru valodā) tiesisko regulējumu, kas balstās uz aģenta līguma parauga. Šī Ungārijai jaunā līguma koncepcija balstās uz trasta modeļiem, kas pastāv anglosakšu tiesībās, un *Treuhand* institūtu Vācijā [5]. Savulaik lords Brouns-Vilkinsons saistībā ar trasta tiesisko dabu un taisnīguma interesēm anglosakšu tiesībās XX gadsimtā apkopoja galvenās **fundamentālās atziņas tiesas lēmumā** *Westdeutsche Landesbank Girozentrale vs. Islington Borough Council* [7]:

- i) Taisnīgums ietekmē juridiskā īpašnieka sirdsapziņu. Trasta gadījumā juridiskā īpašnieka sirdsapziņa pieprasa no viņa īstenot mērķus, kuru dēļ īpašums tika nodots viņam (izteikuma vai netiešais trasts) vai kurus uzliek viņam likums bezkaunīgas uzvedības gadījumā (konstruktīvais trasts);
- ii) Tā kā taisnīguma jurisdikcijas piemērošana trastam ir atkarīga no juridiskā īpašnieka sirdsapziņas, tad viņš nevar būt par īpašuma pārvaldnieku tik ilgi, kamēr viņš noliedz faktus, kas ietekmē viņa sirdsapziņu;
- iii) Lai izveidotu trastu, ir nepieciešams identificējams trasta īpašums. Vienīgais neapšaubāmais izņēmums šim likumam ir konstruktīvais trasts, kas tiek uzspiests personai, kura negodīgi palīdz trasta pārkāpumā un kurai iestājas fiduciāri pienākumi pat tad, ja tā nesaņem identificējamu trasta īpašumu;
- iv) Ja trasts ir izveidots, tad no tā nodibināšanas dienas labuma guvējam pēc taisnīguma ir īpašnieka intereses pret trasta īpašumu, kuras ir realizējamas pret jebkuru īpašuma (sākotnējo īpašumu vai aizstājošo īpašumu, kam var izsekot) valditāju, kas nav juridiski pircējs [3].

Fiduciārā uzticība (*Treuhand*) [5] Vācijā tiek nodibināta, nododot aktīvus fiduciāram un papildus noslēdzot līgumisku vienošanos par iespējamo samaksu fiduciāram un fiduciāra pienākumus aktīvu pārvaldīšanā par labu labuma guvējiem. Parasti dibinātājs un fiduciārs vienojas, ka labuma guvējiem ir tiesības celt tieši prasību pret fiduciāru. Tomēr šīs tiesības ir jāuzskata par parastajām tiesībām *in personām* noslēgtās vienošanās ietvaros, bet ne prasība *ius in re aliena*. Fiduciāra pienākumi Vācijā ir uzskatāmi par klasiskiem pienākumiem kopš Senās Romas laikiem, vai tie ir atrunāti fiduciārajā līgumā, vai noteikti ar tiesas uzliktajiem pienākumiem; jebkurā gadījumā fiduciāram ir:

- 1) jāizvairās no interešu konfliktiem;
- 2) jātur šķirti no savas personiskās mantas fiduciārās uzticības aktīvi;
- 3) jāzurt skaidri un precīzi pārskati par aktīvu pārvaldīšanu;
- 4) jāļauj dibinātājam vai labuma guvējiem iepazīties ar pārskatiem;
- 5) jātur atsevišķi no saviem naudas līdzekļiem bankās fiduciārās uzticības naudas līdzekļi;
- 6) jāatskaitās par gūto peļņu aktīvu pārvaldīšanā;
- 7) jābūt uzticamam, jāievēro labas ticības princips utt.

Ja fiduciārs neizpilda savus pienākumus, tad labuma guvēji var celt personisku prasību par nodarītajiem zaudējumiem [5].

Nepieciešamību ieviest fiduciāro aktīvu pārvaldes līgumu Ungārijas tiesībās noteica pieprasījums ekonomikā, jo tika konstatēts, ka investori Ungārijā izvēlas veidot trustus citās jurisdikcijās tāpēc, ka tas nodrošina labākus juridiskos un ekonomiskos risinājumus [6].

Protams, galvenais jautājums ir, vai Ungārijas trasta institūts ir analogs tam trustam, ko mēs saprotam ar trustu anglosakšu tiesībās. Tādējādi galvenie izpētes jautājumi ir trasta aktīvu īpašumtiesības, šo aktīvu nodalīšana no trasta dibinātāja un fiduciāra aktīviem, iesaistīto pušu tiesības, iespējas atgūt trasta aktīvus, prasības trasta pārvaldniekam, trasta līguma ilgums.

Civilkodeksa 6: 310. pantā tiek dota fiduciāro aktīvu pārvaldes līguma definīcija. Saskaņā ar to fiduciārs uzņemas savā vārdā pārvaldīt aktīvus, tiesības un saņemamo labumu (turpmāk tekstā – pārvaldāmie aktīvi), ko viņam piešķīris trasta dibinātājs*, par labu labuma guvējam, un trasta dibinātājs apņemas samaksāt atrunāto samaksu. Līgums ir jānoslēdz rakstveidā. Savukārt 6: 312. pants strikti nosaka, ka pārvaldāmie aktīvi nedrīkst tikt sajaukti ar fiduciāra personīgajiem aktīviem vai citiem aktīviem, ko viņš pārvalda, un fiduciāram atsevišķi jāuzskaita pārvaldāmie aktīvi. Jebkura cita vienošanās nav spēkā. Pārvaldāmo aktīvu sastāvdaļas, kas tiek turētas atsevišķi no fiduciāra aktīviem un citiem pārvaldāmiem aktīviem un tiek norādītas kā pārvaldāmie aktīvi, tiks uzskatītas par pārvaldāmajiem aktīviem, ja vien nav pierādīts pretējais. Fiduciāra personīgie aktīvi, kas netiek atspoguļoti kā pārvaldāmie aktīvi, tiks uzskatīti par fiduciāra personīgajiem aktīviem, ja vien nav pierādīts pretējais. Pārvaldāmo aktīvu aizsardzība ir noteikta 6: 313. pantā. Ne fiduciāra laulātajam vai māsaimniecības partnerim, ne personīgajiem kreditoriem vai fiduciāra citu pārvaldāmo aktīvu kreditoriem nav tiesību vērst prasību pret jebkuriem pārvaldāmajiem aktīviem. Gan labuma guvējam, gan trasta dibinātājam ir tiesības celt prasību pret fiduciāra laulāto vai māsaimniecības partneri, fiduciāra personīgajiem kreditoriem vai fiduciāra citu pārvaldāmo aktīvu kreditoriem, lai tiktu nošķirti atsevišķi pārvaldāmie aktīvi.

Labuma guvēja un to kreditoru tiesības tiek atrunātas Civilkodeksa 6: 314. pantā. Labuma guvējam ir tiesības izprasīt no fiduciāra pārvaldāmos aktīvus un ienākumus no tiem saskaņā ar noslēgto līgumu. Savukārt labuma guvēja kreditori ir tiesīgi celt prasījumu pret pārvaldītajiem aktīviem tikai no brīža, kad minētie aktīvi vai ienākums no tiem tiek nodots labuma guvējam. Gan trasta dibinātājs, gan labuma guvējs ir tiesīgi pārbaudīt fiduciāra veiktās darbības saistībā ar pārvaldāmajiem aktīviem. Pārbaudes izmaksas sedz trasta dibinātājs vai labuma guvējs saskaņā ar Civilkodeksa 6: 315. pantu. Civilkodeksa 6: 316. pants stingri noteic, ka nedz trasta dibinātājs, nedz labuma guvējs nevar dot nekādus rīkojumus fiduciāram; jebkuri pretēji noteikumi nav spēkā esoši.

* Lai arī Ungārijas Civilkodeksa angļu valodas versijā trasta dibinātāja apzīmēšanai tiek lietots termins *the principal*, ko parasti latviešu valodā tulko vienkārši kā “principāls”, tomēr autors dod priekšroku klasiskajai terminoloģijai, kas saistīta ar trustiem.

Fiduciāra galvenie uzdevumi un pienākumi ir noteikti Civillkodeksa 6: 317. pantā un turpmākajos pantos. Fiduciāra galvenais pienākums ir rīkoties pēc iespējas labāk labuma guvēja interesēs, kas izriet no uzticības attiecībām. Ievērojot saprātīgu komerciālo praksi, fiduciāram ir pienākums pasargāt pārvaldāmos aktīvus no paredzamiem riskiem. Fiduciāram aktīvu pārvaldīšana ir jāveic tā, lai varētu nosegt jebkuras saistības, kas izriet no pārvaldāmajiem aktīviem. Fiduciāram ir tiesības veikt aktīvu izvietošanu saskaņā ar līgumā noteiktajiem nosacījumiem un limitiem. Ja fiduciārs to pārkāpj un nelikumīgi atsavina pārvaldāmos aktīvus trešajai personai, trasta dibinātājam un labuma guvējam ir tiesības atgūt šādus aktīvus un tos atjaunot starp pārvaldāmajiem aktīviem, ja trešā persona nav rīkojusies labā ticībā. Šis noteikums attiecas arī uz gadījumiem, kad pārvaldāmie aktīvi ir kļūdas pēc apgrūtināti.

Civillkodeksa 6: 321. pants nosaka fiduciāra atbildību trasta dibinātāja un labuma guvēja priekšā. Saskaņā ar panta pirmo daļu fiduciārs atbild par savu pienākumu pārkāpšanu gan trasta dibinātājam, gan labuma guvējam saskaņā ar Ungārijas Civillkodeksa vispārējiem noteikumiem par saistību neizpildīšanu. Neko nemaina situācija, ja fiduciārs nav saņēmis atlīdzību par veiktajiem pienākumiem. Savukārt 6: 321. panta trešā daļa nosaka, ka gan trasta dibinātājam, gan labuma guvējam ir tiesības celt prasību pret fiduciāru par jebkuru finansiālu labumu, ko tas ir guvis, pārkāpjot savus pienākumus, un šādu finansiālu labumu pēc tam var pievienot kopējiem pārvaldāmajiem aktīviem.

Civillkodeksa 6: 326. pantā uzskaitīti četri gadījumi, kad fiduciārais aktīvu pārvaldes līgums tiek izbeigts:

- 1) vairs nav aktīvu, ko pārvaldīt;
- 2) trīs mēnešu laikā kopš brīža, kad fiduciārs paziņo par atkāpšanos;
- 3) nav neviena fiduciāra, kas pārvaldītu aktīvus vairāk nekā trīs mēnešus no brīža, kad ir beidzies fiduciāra pilnvaru termiņš;
- 4) trasta dibinātāja nāves gadījumā, ja viņš bija vienīgais labuma guvējs.

Ja fiduciārs atkāpjas no amata, tad viņa galvenais uzdevums ir darīt visu iespējamo, kas ir labuma guvēja interesēs. Līdzīgi kā anglosakšu tiesībās, fiduciārā aktīvu pārvaldes līguma maksimālais termiņš ir piecdesmit gadu; ja līgumā noteikts citādi, šāds punkts nav spēkā. Fiduciārais aktīvu pārvaldes līgums netiek izbeigts gadījumā, ja trasta dibinātājs kļūst par fiduciāra mantinieku; tāpat tas netiek izbeigts trasta dibinātāja, fiduciāra vai labuma guvēja nāves vai likvidācijas gadījumā (ja tie ir juridiskas personas).

Kopumā Ungārijas jaunais regulējums atbilst anglosakšu trustam un *Treuhand* regulējumam Vācijā. Tomēr ir arī dažas atšķirības, ja mēs salīdzinām Ungārijas trasta versiju un anglosakšu tiesības. Ungārijas Civillkodeksā fiduciāro aktīvu pārvaldes līgums visvairāk līdzinās skaidri izteiktajam trustam* [3, 13]. Prezumējošais trusts** var izveidoties tikai izņēmuma gadījumos (6: 321.(3) pants); vienlaikus Ungārijā netiek regulēts

* Skaidri izteiktais trusts, angļu val. – *express trust*.

** Prezumējošais trusts, angļu val. – *resulting trust*.

konstruktīvais un labdarības trusts. Fiduciāro aktīvu pārvaldes līgums ir jānoformē rakstveidā, savukārt anglosakšu tiesībās trustu var radīt mutvārdos vai ar noteiktām darbībām. Ungārijā fiduciārs par sniegtajiem pakalpojumiem saņem atlīdzību, savukārt anglosakšu tiesībās trusta pārvaldniekam kā vispārējais noteikums ir veikt pienākumus bez maksas, ja vien atlīdzība nav pielīgta.

Secinājumi

Ungārijas jaunievedums – fiduciāro aktīvu pārvaldes līgums – vēlreiz pierāda, ka nav tiesisku problēmu pārņemt romāņu ģermāņu tiesību saimes valstīs anglosakšu trustu. Arī Latvijā ir jāatgriežas pie diskusijas par trusta instrumenta pārņemšanu materiālajās tiesībās.

Fiduciary Asset Management Contract in the New Civil Code of Hungary

Abstract

The author briefly reviews the new type of contract – fiduciary asset management contract, which was introduced recently in the new Civil code of Hungary. Following the Czech Republic, Hungary is the second country in Eastern Europe, which has introduced trust instruments in internal material law. The essence of the fiduciary asset management contract, management of the fiduciary assets and termination of it is discussed.

Keywords: Civil Code of Hungary, trust, fiduciary property, fiduciary.

Literatūra

1. Act V of 2013 on the Civil Code. Iegūts no: https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf [sk.14.10.2016].
2. Balodis, K. Fiduciāro darījumu vieta Latvijas privāttiesību sistēmā. *Likums un Tiesības*. 2005, 9, 271. lpp.
3. Edwards, R. & Stockwell, N. *Trusts and Equity*. Sixth edition. Person Longman, 2004, p. 9.
4. Grasis, J. Trust Regulation in the Czech Republic: the Model Law for Introduction of the Trust Instrument in the Republic of Latvia? *EIRP Proceedings*. 11, 2016, p. 50–59.
5. Kötz, H. National Report for Germany. *Principles of European Trust Law*. D. J. Hayton, S. C. J. J. Kortmann, H. L. E. Verhagen (eds.). Kluwer Law International – W. E. J. Tjeenk Willink, 1999, p. 89.
6. Sandor, I. The New Hungarian Fiduciary Asset Management Contract (Trust) from Comparative Aspect. *US – China Law Review*. Vol. 12: 600, p. 604.
7. Westdeutsche Landesbank Girozentrale v Islington Borough Council [1996] 2 All ER 961. Iegūts no: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/restitution-law/english-law-of-restitution.php> [sk.14.10.2016].